



Nashlenge Hakaya

Forcuno Romengo, Ashkaliyengo thay Egipqanyengo Iranipe kotar o Evropake Rashtre ani Kosova

Rezime

Kosovako Romano komuniteti, penjardo sar Roma, Ashkaliye thay Egipqanya (RAE)— siton marginalizime ano historikuno puqipe sar vi ko ekonomikuno, politikuno thay socialuno umal. O roma sine but ver yaver jenengi atakeski thavd, qhelale treterime kotar nesave Kosovake Albanya – rashtraki maybari etnikuni grupa – sar o sebepi kay sine srbyune komuniteteske “ledeyutne”. Ji kay o Ashkaliye thay Egipqanya, kolengi daki qhib si albanyuni pe ayni vaht ule viktime e etnikune motivine atakengo. Ko agorutne bersha, but RAE komunitetesta migrinde avri Kosovatar, olengo gendo sine pashe 200,000 anglo maripe e bershesko 1999, ji kay adiva si pashe 38,000.

Nesave nashle irasale. Na inkuraime kotar o ekstremuno qorolipe, socialuno pharipe, lugyardi diskriminacia, politikuno na stabilizipe, thay na theripe e adekvatune phikodeipasko vash te sigurinen olengo zoralo iranipe, numay 8,160 RAE irisale ani Kosova pere mangipea sar e bershesta 1999. Maybuhle, o ritmi e voluntarune iranipyengo ulo may tikno prekalo bersha, kote mayhari pandar 500 manusha irisale ji ko bersh 2009, thay maybut se 200 irisale ko bersh 2010.

Numay akala voluntarune iranipya na si yekhune kola ingarena e RAE komunitete palem ani Kosova. Qalavde kotar e frustracia ko teluno ritmi e voluntarune iranipasko, thay thanutne politikune puqipya phanglo e azilea thay imigracia, nesave Ratyorigune rashtre – diklaripea Germania, Svaycaria, thay Suedia — irande e RAE komunitete palem ani Kosova. Kotar o bersh 1999, pashe 51,000 RAE irisale bi olenge mangipe ani Kosova, thay o gendo ajukergyola te bayrol. Ji kay o qaqutno gendo na si shayutno, numay ani Germania, 12,000 Kosovake RAE—diklaripea e manushen kola adikerna “toleraciako shaibe”, azilantya thay yaver na regularune migrantya – diklaryona te oven ano deportaciako riziko.

E Kosova hramingya lekanipe Evropake Rashtrenge bare gendoa te keren e leparda deportacia – ini soske Yekhutne Naciyengo Uqe Komesionaresko Ofisi vash Nashle Manusha (UNHCR)

kharela e rashtren te na deportinen e romen kola vakerna srbyuni qhib vay yaver etnicitetya (Albanya vay Srbya) ano thana kote ka konsideringyon sar minoritetya. UNHCR pe ayni vaht rodela kay o Ashkaliye thay Egipqanya shay te irangyon numay te sine kay na dikna riziko pe iranipe, thay leipea pe dikhipa Kosovako limitimo absorpciako shaipe.

Human Rights Watch pakya pe akanutno Kosovake Guvernipesko shaipe thay Ratyoriguna Evropake Guvernipyenge kay e RAE komunitetesko forcuno iranipe ka aqhavyol, akalea te na qhiven e RAE komunitetenge hakaya thay Kosovako stabiliteti ano riziko. Ji kay e forcune iranipyengo gendo akana si tikno, readmisiyako halovipe mashkar Kosovako Guvernipe thay Ratyorigune Evropake rashtre akana ovela negocirimo vay ini konkludisalo, thay Kosovake Guvernipaske sherunengo na shaipe kay anglo forcuno iranipe, kerena qaqutno riziko e manushikane hakayengo qhelale vastipasko thay ranginen deportime manushengi kriza, olenge familiyengi thay e buhle RAE komunitete, kola si e Kosovaki may marginalizimi populacia.

RAE kola si deportime ani Kosova araklona e but quqipyenca kana si o alav vash o bazikune manushikane hakaya, dikalripea o nashaibe ko personalune dokumentya; bi rashtripe; problemi vash olenge barvalipasko/phuvyako re iranipe thay kheresko leipe; pharipe pe siklipasko shaipe, sastipe, butikeripe thay socialuno shukaripe; thay ulavipe kotar e familia. Nesave irande manusha mukhena palem olenge juvlen/murshen, vay pere qhavoren, so vi aqhavla olengo familiyako hako. But olendar na silen identiteteske dokumentya, kola si mangle vash ver ver aktivitetya diklaripea registripe sar dizuno thay votipe, thay pe nesave sure shay te ovel e de-fakto na rashtripasko. But irande qhavore nashti pheripea te phangyon ano siklipasko procesi soske nashti te vakaren Albanyuni vay Srbyuni qhib, thay araklona pharipyenca vash o ver ver skolake programya thay olengi avruni skoluipaski certifikata na penjargyola.

Akala problemya na si unikune vash o RAE kola irisale palem ani Kosova bizo olengo mangipe. Savore Kosovake dizune si qalavde kotar o limitimo shaipe ano sastipe, butikeripe thay socialuno shukaripe. Maybuhle, RAE kola beshena ani Kosova, thay mangipea vay "lekanipea" irisale kotar o Ratyorigune Evropake rashtre (kola lena vahtuno-limitimo phikoipe te sine kay halona te irangyon ano than te oven deportime) ulavena but olenge pharipyenca. Numay e lugyardi diskriminacia, socialuno na diklaripe thay na familiyaripe e sastipaske thay siklipaske sistema kote on irangyona mangla te phenel kay o RAE irande manusha araklona e qhelalipyenca.

Akale problemyendar madam, o guvernipyenca ko Ratyorigune Evropake rashtre dikhyola kay decisinde te lugyaren RAE komunitetesko forcuno iranipe kote qhelalipea but yaver

mashkarthemutne donatorya ignorinena. Evropake Guvernipengo na mangipe te aqhaven o forcuno iranipe, shay ovla phanglo e mangipea te inkurainen e yaveren vash te daran vay mangel voluntaruno korkoro iranipe leipea tikno financiaruno phikodeipe. Pe yaver drom duy rigune vay but rigune donatorya kola na si phangle e deportacia shay te oven putarde akyenge te na oven dikle sar kotorleyutne kola azhutinena forcuno iranipe. Kova te ovel o mothavipe, akana si zorale thanutne vay mashkarthemutne na raipe organizaciye (NGO) kola silen programya vash financiaruno azhutipe e RAE forcune irande manushenge kola qhivla pe pharipe araklo kotar o buderuno yaverengo gendo, numay maybut o RAE komuniteti.

Ji kay e Kosovako guvernipe, ano than kay o iranipe te phanel e nesave mangle kondiciyenca, diklarla olen ano na regularuno drom thay bi leloy o sherune bajakya vash integripe. Misalake, pandar manglape te implementinel olake 2007 bershuni strategiya vash Reintegripe e paldime manushengo thay e 2008 bershuno Akcionaluno Plani, kova diklarla politikune dromipya vash te laqharel RAE komunitetesko jivdipe thay identifikinel o mangipya e zoruna irande vay yaver irande manushengo, sar si kheresko vazdipe, shaibe ko personalune dokumentya, sastipasko dikhipa, butikeripe, skolupe thay socialuno shukaripe. Maybuhle, komunake autoritetya na si godorne vash e dokumentyengo ekzistipe thay na adikerna olengi specifikimi obligacia.

Ko palune bersha, mashkarthemutne kritike vash zoruno iranipe bayrile. Misalake, pe olesko raporti adikeripea specialuni misiya ani Kosova ko Marti e bersheshko 2009, Komisioneri Thomas Hammarberg, Evropake Konkilesko Komisionari vash Manushikane Hakaya, konkludingya kay forcuno iranipe kotar o Ratyorigune Evropake thana shay te “destabilizinel e ekzistimi qhelali siguripaski situacia thay bayarel etnikune tenziye”, thay negativitetea influinel ki minoritetyengi situacia ani Kosova. Ov apelingya ko Evropake Ratyorigune rashtre te aqharen e minoritetyengo forcuno iranipe ani Kosova thay khargya te “regulinen” (laqharen) olengo statusi ko thana kote beshena ji kay o kondiciye ani Kosova meknolen te irangyon siguripea.

Pe vizita ani Kosova ano Yuni-Yuli 2008, Walter Kälin, Yekhutne Nacyengo Reprezenti e Generalune Sekretaresko vash o Manushikane Hakaya e andrune nashle manushenge pe yekhuno drom phengya kay minoritarune komunitetyenge somjene kola forca irisale rizikinde o andruno migripe yekhutne e “putarda diskriminaciya phangli e na azhutima reintegracia.” Ov rekomandingya Kosovake autoritetyenge thay rashtrege kola kerena zoruno iranipe ani Kosova te len o qaqutne iniciative vash te sigurinen akale manushengi reintegraciaki perspektiva”, aqhaven minoritetyengo iranipe, thay regulinen olengo statusi ko thana kote beshena ji kay e diskriminacia aqhola “puterdi” thay o siguringyona qaqutne iranipaske kondicie

Pe ayni vaht, Yekhutne Naciyengo Generaluno Sekretari Ban Ki-moon pe olesko raporti hramimo vash YN-osko Siguripasko Koncili ko aprili 2010 dengya pe janipe Ratyoriguna Evropake rashtrenga kola kerena zoruno minoritetyengeo iranipe ani Kosova kay akala iranipya shay negativitetea te qalaven e generaluni siguripaski situacia, tiknaren o stabiliteti, thay tiknaren Kosovake autoritetyengo shaibe te ashutinen o iranipe ano generali. Ban citingya o politkuno bimangipe thay telune fondaciye sar sheruno sebepi kay o Kosovake autoritetya nashti azhutinde e irande manushen pe qalardo niveli. Pe ayni vaht UNHCR sikavgya o naqalaripe, sherunipea prekalo kontaktya e diklarde Ratyorigune Evropake Rashtrenca.

Akala pratsava phiravdile ko nacionaluno niveli ani Germania, sar rashtra koya iranla maybaro minoritetyengo gendo ani Kosova. Ko Yunesko qhon pe yekh debata ko Germaniako Bundestag (parlamentesta teluno organi) inicimi kotar Die Linke thay Qar koloreske opozitarune partie, reprezentya kotar e Germaniako UNICEF, ProAsylum (yekh BRO), Germanyune khangerina thay Christian Schwartz-Schilling (eks Evropaka Uniyako Uqo Repezenti ani Bosna thay Hercegovina) kritikinde kay e lugyardi diskriminacia thay RAE komuniteteski marginalizacia ani Kosova koya ovela may qhelali e forcune iranipea, shay te rezultinel *paldipe*, vay presia. Sar respodipe Germanyune ofisialune manusha kola phiravena o Länderune autoritetya kontrinde kay numay yekh harno RAE komunitetesko gendo irasalo ani Kosova, thay kay o iranipe diklardilo ko “godirnipasko dromipe” thay phenipea kay but RAE manusha “na sine shukar integrimo ani Germania, ko qhibyako thay ekonomiake aspekti”.

Evropaki Uniya manglape te sigurinel kay e Kosova na si numay stabiluni thay trayni rashtra, numay respektinla vi olake dizunenge hakaya. Te sikaven akaya obyektiva, Evropaki Uniya thay yaver Ratyorigune Evropake rashtre manglape te fokusingyon ko siguripe e stabilune kondiciyengo vash RAE komunitetesko iranipe ani Kosova thay te dengyol lafi vash resursya thay politikuno mangipe vash te laqharen RAE komuniteteske hakaya ani Kosova, ano than te angazhingyon ani deportacia ji na phergyona o leparde kondiciye.

Sar urgentuno angluno bajako, savore Evropaka Uniyake thay Ratyorigune Evropake guvernipya manglape te angazhingyon vash o yekhvahtuno aqhavipe e forcune iranipasko ani Kosova ji na laqhargyona o ajukerde kondicie. Sakova iranipe manglape te diklaryol dakordipea e UNHCR-eske godornipaske lilea.

Donatorya manglape te ashutinen RAE irande manushen ani Kosova thay odola kola iringyona ko olenge pishutne jivdipaske thana, bi leipea pe dikhipa vakergyola vash o organizimo, spontanyuno vay na voluntaruno iranipe. Ashutipe manglape te diklarel

thanutne komunitetyengo phikodeipe te drominen e reintegracia, thay aqhaven o iranipe kola kerna mayqhelale o ekzistime kondicie.

Pe ayni vaht, Kosovake autoritetya manglape te angazhingyon maybut te ashutinen e RAE populacia , diklaripea odolen kola irisale zorea, siguripea resursya thay politikuno mangipe kova manglape vash te implementingyol RAE integripaski strategia ano komunako niveli. On manglape te insistinen kay o iranipe si phanglo e nesave kondiciyenca, thay te angazhingyon may kritikipea e readmisiyake pricesea, thay te dikhen primaruno individualuno riziko aprovipa kay o forcuno thay yaver iranipya ka phiraven o qhelalo treteripe.

Sherune Rekomandipya

Vash Kosovako Guvernipe

- Rodel kotar Ratyorigune Evropake Rashtre te kerel yekhvahtuno aqhavipe e forcune iranipaske procesesko ani Kosova, ji na reslona o mangle kondicie.
- Sigurinel bujeteske resursya te ashutinel RAE zoruna irande manushen ko centraluno thay lokaluno niveli.
- Sigurinel pherune bujeteske resursya, e financiarune phikodeipea sigurime kotar bilateralune thay multilateralune donatorya te finansinen adekvatuno ashutipe (kherengo vazdipe, skolupe, sastipasko dikhipe, socialuno shukaripe, bukyako shaibe) vash zoruna irande manusha.
- Sigurinel kay o savore potencialune irande, korkore evaluinde o iranipe sar prioriteti, sar si diklaro ko UNHCR godornipasko lil.
- Sar urgenciako puqipe, te implementinel 2007 bersheski Strategia vash migrime manusha.

Vash Kosovake Komunenge Autoritetiya

- Pe konsultipe e RAE reprezentenca, ashutinen RAE zoruna irande manushen thay yaver irande personen e civilune registripea, barvalipaska regulacia thay na halovipyenca, diklaripe ko socialuno shukaripe, thay skoluipasko pashipe.

Evropake Guvernipyenge kola kerena Deportacia ani Kosova (diklaripea Germani, Shvaycaria, Suedia, Danimarka, Norvegia, Holandia, Belgia, Austria, Engleska, Franca, Italia, Luxemburg thay yaver)

- Aqhaven RAE komuniteteski deportacia ani Kosova ji na siguringyona adekvatune kondicie vash siguruno thay dinyitetuno iranipe.
- Sigurinen kay sakova iranipe ani Kosova phiravgyola e UNHCR-ekse godornipaske lilea.
- Ashutinel Kosovako guvernipe te uqharel bazikuno phikodeipe vash RAE zoruna irande manusha.

Vash Mashkarthemutne Subyektya ani Kosova (diklaripea YN, UNHCR, EU thay OSCE)

- Koordininen mashkarthemutne donatoryen thay agencien thay Kosovake autoritetyen te sigurinen kay o aktualune thay avutne ashutipaske RAE komuniteteske proyekta diklarna phikodeipe e zoruna irande manushenge.

Vash Mashkarthemutne Bilateralune thay Multilateralune Donatorya (diklaripea EU, YN, Lumiyaki Banka, Ratyorigune Evropake Agencia vash evolviripe)

- Ashutinen programya kola silen resipe te sigurinen adekvatune kondicie vash zoruna irande manusha.
- Phikodeipe prekalo pakyavipaske fondya, keripea pashutni buti Kosovake autoritetyenca vash te sigurinen kay o fondya vastisale ano transparentuno thay efektivuno drom.